

Chinezen onder de loep

Chinees en de Chinezen

Ineke van de Craats

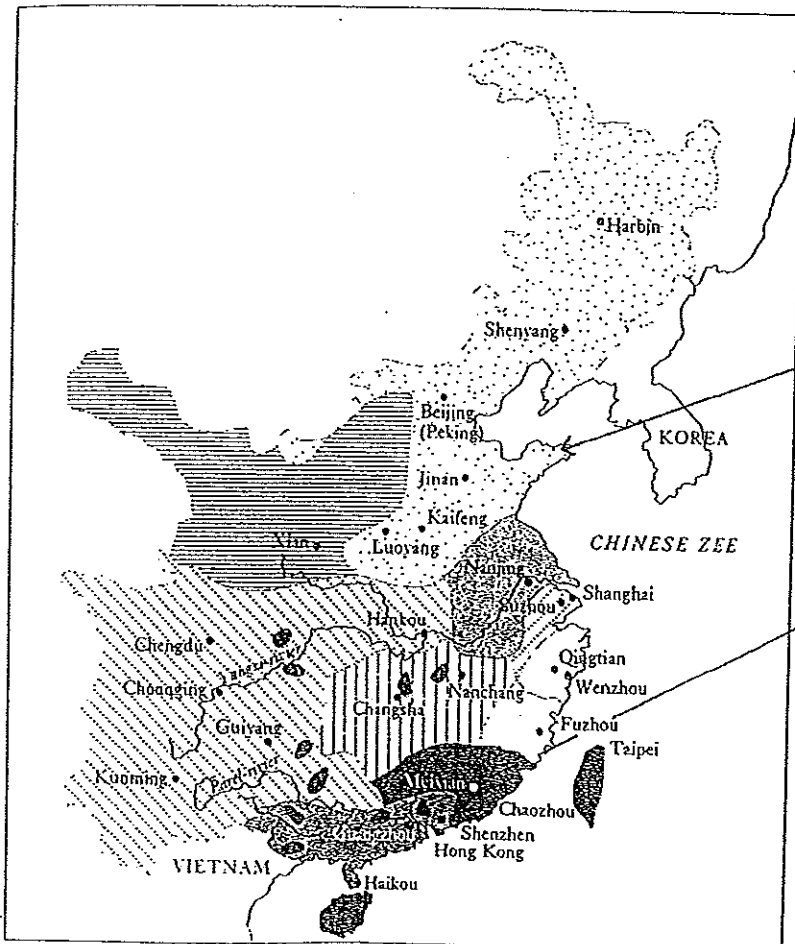
Nederland telt veel inwoners van Chinese herkomst. Hun aantal wordt geschat tussen de 40.000 en 50.000. De Chinezen zijn één van de oudste minderheidsgroepen. De eerste groep Chinese immigranten waren de zeelieden die aan het begin van de 20e eeuw voor Nederlandse reders voeren en die later veelal in Rotterdam zijn gaan wonen. De tweede groep wordt gevormd door restauranthouders - vaak migranten van het platteland rond Hong Kong -, en verder zijn er Chinezen uit Suriname, Indonesië, Maleisië en Vietnam. Sommigen van hen zijn naar Nederland gekomen uit economische overwegingen, anderen om te studeren, weer anderen om politieke redenen. De laatste tijd zijn er ook veel asielzoekers uit China in de OC's en AZC's. Wat de reden van hun komst ook is, velen beheersen alleen het Chinese schrift en zullen in de Nederlandse les met het Latijnse schrift en met Nederlandse klanken geconfronteerd worden.

Modern Standaard Chinees en de dialecten

Wai Ming en Min kunnen allebei Chinees lezen maar toch kunnen ze elkaar niet verstaan. Dit is minder vreemd dan het op het eerste gezicht lijkt. Er is namelijk wel een standaard voor het geschreven Chinees maar tot voor kort was er geen officiële norm voor het gesproken Chinees. Chinees is eigenlijk een verzamelnaam voor een groot aantal gesproken

variëteiten die tezamen het Chinees vormen.

Naar schatting zijn er bijna een miljard sprekers van het Chinees op de wereld. Van de Chinese bevolking spreekt ongeveer 5% geen Chinees dialect als moedertaal. Wat ze dan wel als moedertaal spreken, kan zijn Mongools, Turks, Thai of een Burmees-Tibetaanse taal. De andere 95% heeft één van de Chinese dialecten als moedertaal.

China en de Chinese dialecten
 (Van den Berg & Pieke 1991:45)

Lái yáng woonplaats van
 Yan Zhuo

莱阳

Zhu Jiang
 woonplaats van Ling Ling Lin

- Noord-Mandarijn
- Noordwest-Mandarijn
- Zuidwest-Mandarijn
- Rivier-dialecten
- Zuidoost-Mandarijn
- Wu-dialect I
- Wu-dialect II
- Min-dialect I
- Min-dialect II
- Hakka-dialect
- Cantonees

Van de vijf belangrijkste dialecten wordt het Mandarijn als de standaardtaal beschouwd. Het is gebaseerd op de uitspraak van Beilin (Peking) en wordt door 2/3 van de bevolking van China gesproken. Via de scholen is deze nationale standaardtaal (Putong hua = algemene taal) ingevoerd in de dialect-gebieden.

Andere belangrijke dialecten zijn:

(1) het Wu (omgeving van Shanghai en Wenhoei: 50 miljoen sprekers),

(2) het Yue of Kantonees (45 miljoen sprekers in de zuidelijke provincies Kwangtung en Kwangsi, ook in Hong Kong),

(3) het Min (45 miljoen sprekers in Fujian en Amoy; ook gesproken in Maleisië, Singapore en Indonesië). Het noordelijk Min wordt wel Fukien genoemd, het zuidelijk Min Hokkien. Chinezen rond de havenstad Amoy zijn ooit naar Indonesië vertrokken en vandaar naar Nederland. Hun bijdrage aan de Nederlandse taal bestaat uit de woorden: thee, loempia en taugé.

(4) het Hakka (30 miljoen sprekers in het noordoosten van Kwangtung; en in Suriname).

De dialecten uit de zuidelijke gebieden (Yue, Min, Wu en Hakka) zijn onderling moeilijk verstaanbaar. De uitspraakverschillen tussen deze dialecten zijn groot; de woordenschat en de grammatica verschillen niet veel. Om een idee van de verschillen te geven: het Mandarijn verschilt ongeveer net zo veel van het Kantonees als het Italiaans van het Frans.

De in Nederland wonende Chinezen zijn lange tijd bijna uitsluitend afkomstig geweest uit de zuidoostelijke kustgebieden en Hong Kong. Zij spreken (een variant van het) Kantonees. De laatste tijd komen er echter steeds meer Chinezen uit de Volksrepubliek China die Mandarijn spreken of een Mandarijn dialect (zie het kaartje voor de verschillende Mandarijn dialecten).

De structuur van de taal

Het Chinees wordt vaak gekenmerkt als een isolerende taal. Daarmee wordt bedoeld dat het Chinees geen grammaticale uitgangen heeft op werkwoorden of voornaamwoorden. Wat in veel talen wordt uitgedrukt door middel van woorduitgangen (bijvoorbeeld de tijd van een werkwoord, of de naamval van het persoonlijk voornaamwoord), wordt in het Chinees uitgedrukt door aparte woordjes (partikels). Een partikel (hier: *za*) geeft bijvoorbeeld aan dat een handeling aan de gang is:

ta	zài	chi	fàn
Zij	duuratief	eten	rijst
Zij zit rijst te eten.			

Een bezitsrelatie wordt ook met behulp van een partikel (*de*) uitgedrukt. Het voornaamwoord *wo* houdt daarbij dezelfde vorm of het nu 'ik' 'mij' of 'mijn' betekent.

wo	de	fángzi
ik	van	huis
Mijn huis		

Enkelvoud en meervoud worden niet onderscheiden door veranderingen in de woordvorm (door uitgangen toe te voegen).

Om een vraag, een bevel of uitroep uit te drukken worden weer partikels toegevoegd, kleine woordjes aan het einde van de zin.

De woordvolgorde is de belangrijkste manier om de relatie tussen zinsdelen weer te geven (wat eigenlijk logisch is als er geen naamvallen of woorduitgangen zijn die aanwijzingen geven over de relaties in een zin). Als voorbeeld het zinnetje:

wo	lai
ik	kom.

Hiervan kun je een vraagzin maken door het vraagpartikel *ma* toe te voegen aan het eind van de zin:

ni	lai	ma?
jij	komt	vraagpartikel
'Kom je?'		

Er is dan geen vragende intonatie over de hele zin. Een Chinees herkent dan ook de vragende intonatie in het Nederlands niet als zodanig, maar hij zal wellicht denken dat het om een andere betekenis van het laatste woord gaat.

Een opvallend verschil met het Nederlands is dat de bepaling voor het kernwoord komt te staan. Een betrekkelijke bijzin gaat vooraf aan het woord waarop het betrekking heeft. Bijvoorbeeld:

wo	zuotian	yujian	de	neige	ren
ik	gisteren	ontmoette	van	die	man
'De man die ik gisteren ontmoette.'					

Verder kent het Chinees geen lidwoorden, weinig voorzetsels (ik ga school), geen koppelwerkwoorden (jij ziek), weinig voegwoorden (die, dat, waardoor).

Een toontaal

Het Chinees is net als de andere Sino-Tibetaanse talen een toontaal. Dat wil zeggen dat elk woord een bepaald toonhoogtepatroon heeft dat bij het spreken gerealiseerd wordt. Het toonhoogtepatroon is heel belangrijk want het kan mede de betekenis van een woord bepalen. Woorden die voor onze oren

hetzelfde zijn omdat ze uit dezelfde klanken bestaan, kunnen voor sprekers van het Chinees verschillende woorden zijn omdat ze een verschillend toonhoogtepatroon hebben. Het Chinees onderscheidt: vlakke tonen, stijgende en snel dalende (of vallende) tonen, en het Modern Standaard Chinees onderscheidt zelfs een toon die van hoog naar laag gaat en dan weer naar hoog. Het aantal tonen waarvan gebruikt gemaakt wordt, verschilt per dialect. Het Modern Standaard Chinees onderscheidt vier tonen of intonaties, het Kantonees wel acht of negen tonen. In het Kantonees komen naast zes verschillende toonhoogten, ook korte tonen voor die optreden bij woorden die eindigen op /k/, /p/ en /t/. Het gaat om korte klinkers die op 'vlakke hoge toon', op 'middel vlakke toon' en op 'lage vlakke toon' worden uitgesproken.

Hier is een voorbeeld van een éénlettergrepig woord dat in vier verschillende intonatiepatronen uitgesproken kan worden, wat steeds weer een andere betekenis oplevert.

1. hoge toon	ma moeder
2. hoog stijgend	ma hasj
3. laag dalend	ma paard
4. hoog vallend naar laag	ma vloeken

Nu is het ook nog zo dat iedere toon vaak een paar homonymen kan hebben. Weer één voorbeeld.

1. hoge toon	yi	kan betekenen:
één, kleren,
dokter, genezen
2. hoog stijgend	yi	tante, twijfel,
passend, wisselen
3. laag dalend	yi	gemakkelijk, vreemd,
voordeel, 100 miljoen

Monosyllabisch

Het Nederlands is een taal waarvan de woorden uit één of meer lettergrepen bestaan. Het Chinees is van oorsprong een taal waarin ieder woord uit één betekenisvolle lettergreep bestaat. Het Kantonees heeft ongeveer 1800 lettergrepen, te weinig om alles in de werkelijkheid te kunnen benoemen. Daarom worden o.a. twee woorden gekoppeld tot een nieuwe betekenis. Bijvoorbeeld:

- fo (= vuur) + saan (=berg) → fo-saan (vulkaan)
 -fo (=vuur) + che (=voertuig) → fo-che (stoomtrein)

Een lettergreep bestaat in ieder geval uit een medeklinker en een klinker (mk). Soms eindigt een lettergreep met een medeklinker (mkm). Dat is altijd een nasale klank: /m/, /n/ of /ng/. De klinker in die lettergreep is de drager van het intonatiepatroon en het belangrijkste element van het woord. De medeklinkers zijn eigenlijk niet meer dan wat

versiering eromheen. De luisteraar is als het ware gericht op het horen van de klinker en de toon, die samen de belangrijkste informatie bevatten. Het kost de Chinees dan ook veel moeite een Nederlands woord te herkennen en goed uit te spreken.

Klinker kunnen niet voorafgegaan worden door meer dan één medeklinker. Groepen van twee of meer medeklinkers komen in het Chinees niet voor. Realiseer je daarbij wel dat in een woordje als *che* de *ch* een schrijfwijze is voor één klank (foneem). Het Kantonees heeft meer mogelijkheden om een lettergreep te beëindigen: de /k/, /p/ en /t/ na een korte klinker. Zo'n lettergreep wordt dan naar ons gevoel heel abrupt afgebroken, bijna afgesneden.

Het schrift

De oudste Chinese schrifttekens waren pictogrammen, zoals een halve maan voor het woord *maan* en een cirkel met een punt erin voor het woord *zon*.

		zon
		berg
		boom
		omgeving
		veld
		grens
		deur

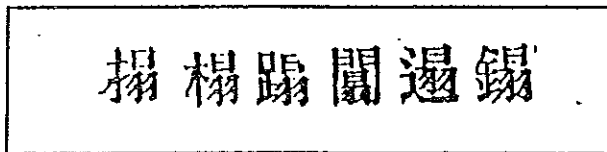
*Van pictogram tot karakter
Tussen de oude vorm links en de moderne
vorm rechts liggen 30 eeuwen*

De pictogrammen werden geleidelijk meer gestileerd en vervangen door logogrammen. De hedendaagse schrifttekens (karakters) staan nog verder af van de oorspronkelijke pictogrammen

Er zijn verschillende typen karakters. Het meest voorkomende type is het karakter dat opgebouwd is uit een betekenisdeel of radicaal (linkerhelft) en een fonetisch deel dat bedoeld is als aanwijzing voor de

uitspraak. Het fonetisch deel is meestal een gecompliceerde vorm van een ander karakter met dezelfde uitspraak. Het karakter voor *ko* (rivier) bijvoorbeeld bestaat uit de radicaal *shui* (water) en het fonetische deel *ko*, waarvan de betekenis (fruit) er hier niet toe doet. Ongeveer 75% van alle Chinese karakters zijn van dit type.

Hieronder is een fonetische reeks aangegeven: een reeks karakters met dezelfde uitspraak /ta/ maar met verschillende betekenissen. Van deze karakters is steeds het rechter deel hetzelfde en de radicaal wisselt.

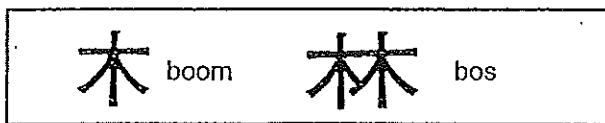
Reeks karakters met dezelfde uitspraak /ta/ (Van den Berg & Pieke 1991:57)

Dit voorbeeld illustreert het wezenlijk verschil tussen het karakterschrift en het alfabetisch schrift. Dezelfde klank wordt op zeer verschillende manier geschreven, terwijl in het Latijnse schrift dezelfde klank op (vrijwel) dezelfde manier wordt geschreven. Vergelijk:

boek, koek, zoek, moeder, moe, doek, doen.

Veel Chinese cursisten (vooral lageropgeleiden die nog nooit een ander schrift hebben geleerd) zien in het begin dan ook vaak niet het verband tussen bovenstaande woorden.

Er zijn ook karakters die opgebouwd zijn uit twee symbolen. Zo zijn de symbolen voor *zon* en *maan* samengevoegd om het karakter *helderte* vormen. En twee karakters voor *boom* vormen samen *bos*.

Ondanks dat het Chinese schriftsysteem behoorlijk gecompliceerd is, heeft het als voordeel dat het in principe de schriftelijke communicatie tussen sprekers van het Mandarijn en het Kantonees mogelijk maakt, ook al zijn deze dialecten onderling eigenlijk niet verstaanbaar. De uitspraak van het standaard Chinees moet er wel bijgeleerd worden.

Het Chinees telt duizenden van deze karakters. Een groot woordenboek bevat 40 tot 50.000 karakters. Die karakters worden geordend naar de radicaal waaruit ze bestaan. De 214 radicalen worden in moderne woordenboek gerangschikt naar het aantal penstreken dat nodig is bij het schrijven

ervan.

Een Chinees kind heeft op zijn tiende ongeveer 2000 karakters geleerd, maar om een krant of een boek te kunnen lezen heeft men 2 à 3 keer zoveel karakters nodig. Het schrijven van de karakters is ook niet eenvoudig. Sommige karakters hebben een groot aantal pennestreken nodig, soms zelfs 33. Omdat het een grote discipline vereist zich dit schrift eigen te maken, is bij Chinezen het idee ontstaan dat iets wat geschreven is ook veel waarde heeft. Bij volwassenen leidt dit vaak tot een verhoogde aandacht voor schrijven en de neiging alles op te schrijven. Ook heeft het aanleren van zo'n schrift de Chinezen een enorme geheugen-training gegeven. Chinezen leren graag uit hun hoofd omdat ze zo getraind zijn.

Op Chinese scholen in de Volksrepubliek China wordt les gegeven in het Modern Standaard Chinees. Sinds 1958 wordt er daar ook gebruik gemaakt van een hulpschrift - het *pinyin* (=spelling) - om leerlingen die een ander Chinees dialect spreken te ondersteunen bij het leren van de uitspraak van het standaard Chinees. Het pinyin wordt ook gebruikt om Chinees te schrijven in een alfabetisch schrift zoals wij hier doen (zie de voorbeeld zinnen).

Luisterproblemen

Intonatie

Een probleem - specifiek voor NT2-leerders met een toontaal als moedertaal - is het horen van intonatieverschillen waar ze niet bedoeld zijn door de spreker/docent. Zo kan eenzelfde woord dat met een verschillende intonatie wordt uitgesproken, een Chinese NT2-leerder gemakkelijk op een dwaalspoor zetten. Als de docent het ene moment een woord uitspreekt op vlakke, neutrale toon (*Dat is een huis.*) en even later een vraagzin laat eindigen met hetzelfde woord (*Is dat een huis? Bedoel je een huis?*), is het heel goed mogelijk dat de cursist hierbij naar twee verschillende betekenissen gaat zoeken. Een kleine hint in zijn eigen taal - bijvoorbeeld van een meer gevorderde landgenoot - zou hierbij wonderen kunnen doen.

Medeklinkers

Het is nu ook goed voor te stellen dat een Chinees die geconfronteerd wordt met Nederlandse woorden, grote problemen kan hebben met het horen van de verschillende medeklinkers in één woord. Neem nu alleen maar eens het woord *loopt* dat eindigt op een /p/ en een /t/. In het begin van zijn taalleerproces zal een Chinese leerder de laatste klank gewoonweg *niet* horen. De analyse is voor hem afgelopen na het horen van de /p/. In Nederlandse woorden staat juist aan het eind nog belangrijke informatie zoals de /t/

na de stam van een werkwoord. Het onderwijzen van werkwoordsvervoegingen als de eind /t/ nog niet gehoord wordt, is dan ook niet zo'n nuttige bezigheid.

Ook de opeenvolging van twee medeklinkers aan het begin van een woord is een grote moeilijkheid. In het begin zullen deze twee klanken als één medeklinker gehoord worden, Bijvoorbeeld *stoel* wordt niet gehoord als /s/ en /t/ maar als een medeklinker /st/. Als een docent deze klanken gaat

verlengen om duidelijk te maken dat het om twee medeklinkers gaat, is het niet onmogelijk dat een Chinese leerder deze twee medeklinkers als twee lettergrepen opvat. Hij gaat bijvoorbeeld /se-toel/ horen in plaats van /stoel/. Nu is dat niet zo'n ramp als je dit als tussenfase ziet en je als docent in de gaten houdt dat die uitspraak weer terugkomt bij /stoel/. Omdat het horen van klanken een belangrijke factor is bij het leren lezen, zijn dit allemaal extra valkuilen voor een Chinese NT2-leerder.

De rol van het Chinees bij leren lezen in het Nederlands

In nummer 2 (1999) van ALFA-NIEUWS besteedde Jeanne Kurvers aandacht aan een transcript van een beginnend lezer, Wo Hai. Hij las een stukje over 'De duif en de mier' uit *Lezen doe overal* en zijn docente nam het op op de cassette. We kijken even terug.

Hoe leest Wo Hai de eindmedeklinkers?

r. 3	roept	leest of spreekt hij uit:	lopt
r. 6	roept		lobbet
r.10	komt		komte
r.19	roept		lobbete
r. 22	hoort		holet

Alleen bij het eerste woord (roept) slaagt Wo Hai erin de twee eindmedeklinkers allebei te lezen en ook uit te spreken. In de andere drie gevallen lukt dat hem niet. Hij maakt van een éénlettergrepig woord steeds een tweelettergrepig woord door een stomme /e/ in te voegen voor of na de laatste medeklinker. Twee medeklinkers aan het begin van een woord treffen we niet aan in dit tekstje. Gelukkig maar voor Wo Hai.

Kijk ook eens wat bijna foutloos gaat:

r.10	man	leest/sprekt uit:	man
r.14	pan		pan
r.19	man		maa (foutje)

De nasale klanken die hij kent uit zijn moedertaal

De ploffers

Nu is er nog een probleem met eind-medeklinkers. In Kantonese woorden worden 'ploffende' medeklinkers zoals een /k/, niet als een 'ploffer' uitgesproken, maar kort en ingehouden (implosief). Een woord als *pak* wordt niet met een ploffende /k/ uitgesproken, maar na de /k/ sluit de mond zich om met een

nieuwe lettergreep te beginnen. Een woord als *pak* wordt gehoord en nagesproken als /pa-ke/, en *spek* als /se-pe-ke/. Het is duidelijk dat dit veel problemen kan opleveren wanneer Chinese NT2 leerders Nederlandse woorden gaan verklanken bij de alfabetisering.

Hoe leest Wo Hai de ploffers?

De medeklinkers die als ploffers of plosieven gekenmerkt worden (k, g, p, b, t, d) leverden Wo Hai lezer niet zoveel moeilijkheden bij de uitspraak. Slecht een enkele keer maakt hij van eenlettergrepige woorden die op een ploffer eindigen tweelettergrepige woorden, bijv. in:

r. 2	ook	leest of spreekt hij uit als:	ooke
r. 2	zit		zitte
r. 4	ik lig		ikke legge
r. 15	ziet:		zitte
r. 28	doet		doete.

Maar in de meeste gevallen kan hij de /k/ en de /t/ aan het eind van een woord opvallend goed uitspreken, bijvoorbeeld:

r. 1	beek	bik
r. 8	tak	tak
r.17	bijt	beet.

Eens kijken hoe het met de fricatieven /s/ en /f/ staat aan het eind van een woord. Vooral de /f/ is een te moeilijke opgave aan het einde van een woord. Wo-Hai maakt er consequent een tweede lettergreep bij:

de duif	is en blijft:	de duffe.
---------	---------------	-----------

De R

Het wordt nog veel moeilijker voor de Chinese leerder als hij woorden met een /r/ of een /r/ te horen krijgt in een groep van medeklinkers zoals in: *woord, werkt, stelt*. Voor de meeste Chinezen klinkt een /r/ hetzelfde als een /l/. Zij horen dus, zeker in het begin, nauwelijks of geen verschil tussen: *meel* en *meer*, tussen *rijst* en *lijst*, en *vel* en *ver*. In de alfabetiseringslessen moet daar dan ook terdege rekening mee gehouden worden. Als je terugkijkt naar de tekst zoals die door Wo Hai gelezen werd, zie je dat hij consequent de /r/ als een /l/ leest. We geven nog wat voorbeelden:

r.2	mier	wordt gelezen als:	meel
r.3	roept		lopt
r.22	hoort		holet
r.27	voor		vool

Gezien de problemen die een Chinese leerder heeft met clusters van medeklinkers en met medeklinkers aan het eind van een woord, lijkt het gewenst om bij de alfabetisering te werken vanuit eenlettergrepige woorden, bij voorkeur eerst nog niet de ploffers en de fricatieven, dus de /m/, /n/, /l/ met: *man, pan, van, kam*. Als het om ploffers gaat, zijn tweelettergrepige woorden als *pakken* makkelijker dan *pak*. Pas dan komen clusters van medeklinkers aan bod.

Aangezien deze problemen van fonetische aard zijn en met niet het eigenlijke lezen te maken hebben, zou een dergelijke geleidelijke opbouw ook bij spreekvaardigheidsonderwijs aan Chinese NT2-

leerders aan te bevelen zijn.

Bronnen

- Berg, M. Van den & F. Pieke (1987). *De Chinezen*. In: J.J. de Ruiter (redactie) *Talen in Nederland. Een beschrijving van de taalsituatie van negen etnische groepen*. Groningen: Wolters-Noordhoff, 43-71.
- Comrie, B., S. Matthews & M. Polinsky (1998). *De grote taalAtlas*. Haarlem: Schuyt en Co.
- Katzner, K. (1975). *The languages of the world*. New York: Funk & Waganles.
- Westerman, W. (1991). *Een taal zonder karakters. Facetten van Nederlandse taalverwerving door Chinezen*. Chinees Leermiddelen Project, Amsterdam/Hoevelaken. ISBN 90 5299 021 2

Literatuur

- Aarssen, J., P. Broeder & G. Extra (1998). *Allochtonen talen in het voortgezet onderwijs. Bouwstenen voor lokaal taalbeleid*. Den Haag: VNG Uitgeverij.
- Bontje, D. (1999). *Chinezen onder de loep genomen. Een studie naar de status en positie van Chinese talen onder Chinese jongeren in Nederland*. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant (doctoraal scriptie)
- Geense, P. (1992). *Geen nieuws, goed nieuws: de onderwijspositie van Chinese leerlingen in Nederland*. Amsterdam: VU Amsterdam (doctoraal scriptie).